

POMIRJENA IN VZNEMIRJENA NEMČIJA

(Zapiski o Zahodni Nemčiji konec leta 1967)

Koncentrirana akcija

Politična in ekonomska formula, s katero se je v jeseni 1966 predstavila nova zahodnonemška vlada »velike koalicije«, se je v kratkem času kljub pomislekom izkazala učinkovita. Že nekaj mesecev potem, ko se je vlada konstituirala, ji je uspelo zaustaviti padajoči gospodarski barometer. V manj kot enem letu pa je bilo iz borznih poročil mogoče razbrati, da se barometer dviga v novo konjunkturo. Tehnokratska pamet »velike koalicije« je pokazala svojo sposobnost, saj je brez mnogo hrupa hitro in spretno obvladala grozeče pojave gospodarske krize, v kateri se je znašla nemška ekonomika.

Zato tudi najbolj nepopustljivi kritiki ne morejo prepričljivo odrekati razumnega ravnanja v nekaj več kot enoletnem obdobju »velike koalicije«. Rezultati, na katere se lahko sklicuje, so ponovna konjunktura kot posledica nekaterih gospodarskih in finančnih ukrepov ter dviganje iz politične izolacije, predvsem v odnosu do socialističnih dežel, kot posledica bolj realističnega ocenjevanja današnje konstelacije v svetu in odstopanja od toge zunanje-politične doktrine.

Seveda ostaja hudo sporno, ali politične in gospodarske koncepcije bonnske vlade zanesljivo za daljše obdobje odpravljajo še vedno akutna žarišča ekonomske krize. Gospodarski minister in eden vidnejših politikov SPD, profesor Schiller, skuša z globalnim obdavčenjem načrtno oživljati nemško ekonomiko, saj pričakuje od tega večjo akumulacijo in ugodnejšo investicijsko klimo. Zato so tehtni pomisleki, ali ne temelji to na zmotni diagnozi in poraja nove iluzije. Že na temelju dosedanjih izkušenj so verjetne napovedi sindikalne leveice, da bodo bremena takšne politike zadela predvsem potrošnika in delojemalca, to bo pa povzročilo nove motnje v gospodarskem življenju. Zato Schillerjeve ekonomske koncepcije ne opravičujejo optimističnih pričakovanj, da bodo podjetniki višjo akumulacijo tudi racionalno investirali. Toda to so vprašanja nadaljnje gospodarske perspektive nemškega gospodarstva.

»Velika koalicija« pa je za zdaj odpravila zaskrbljenost, s katero je bila nabita politična klima, odkar se je pojavila recesija. Večini socialnih plasti današnje Zahodne Nemčije se vrača omajano zaupanje v moč državnih in političnih institucij. Vznemirjena nemška politična zavest se zopet približuje nekdanjemu stanju ravnodušnosti, pasivnosti in politične neodgovornosti iz obdobja »gospodarskega čudeža«.

Vendar pa se ne porajajo iluzije, da se vračajo nekdanji časi velikega razcveta. Recesijski šok je bil zelo močan, zato je večina le spoznala, da je to obdobje nepreklicno končano. Poleg tega glavni tvorca današnje gospodarske politike zelo previdno ocenjujejo dosedanje dosežke in opozarjajo, da bi bilo nevarno vdajati se lahkomišelnemu optimizmu. Ko napovedujejo novo dinamiko, naglašajo, da je ni pričakovati že čez noč, saj je odvisna predvsem od tega, ali bosta oba glavna socialna dejavnika nemškega gospodarstva, delodajalski in delojemalski, disciplinirana in realistična.

»Koncentrirana akcija«, kakor imenujejo sedanji kurz gospodarske politike, terja disciplino in žrtve na obeh straneh. Pri delodajalcih zahteva predvsem

podrejanje načelu racionalnega investiranja. Omogoča ga višja akumulacija, ki jo bodo z bolj objektivno delitvijo družbenega produkta dosegala podjetja, zagotavlja pa jo z gospodarskimi in finančnimi instrumenti vlada kot garant gospodarskega procesa. Od delojemalcev pa terja ta politika, da omejujejo naraščanje prejemkov in mezd, ki lahko naraščajo samo toliko kot produktivnost.

»Koncentrirana akcija« pomeni državno intervencijo v gospodarski sferi in obliko državnega planiranja, ki se v današnji varianti omejuje na »objektivizacijo« pri delitvi družbenega produkta z ukrepi globalnega obdavčenja. Temeljni regulator gospodarskih procesov ostaja še naprej tržišče, čeprav po Schillerjevih besedah ne več »naivno«, temveč »razsvetljeno« tržišče. To je seveda odstopanje od tistih liberalističnih ekonomskih koncepcij, ki so bile za nemško ekonomiko še sprejemljive v obdobju njene rekonstrukcije, so pa v recesiji kot anahronistične za kapitalistično gospodarstvo doživele pošlom. Realistično spoznanje v vrhovih obeh največjih strank: CDU-CSU in SPD, da je samo z državno intervencijo in s planiranjem mogoče sanirati nemško ekonomiko, je bil eden od temeljev, na katerih se je konstituirala »velika koalicija«.

V okviru takšnih koncepcij, katere uveljavlja »velika koalicija«, pa ostaja planiranje še vedno »privatno«, kajti pobuda usmerjanja produktivnih naložb ostaja samo pri podjetjih in podjetniških koncernih. V »razsvetljenem« tržnem gospodarstvu se srečujejo podjetja med seboj nepovezana, to pa povzroča neogibno koncentracijo in monopolizacijo in v končni posledici najmočnejši obvladujejo »razsvetljeno tržišče«. Zato praktično »koncentrirana akcija« ne pomeni za delodajalce nikakršnih žrtev, Obremenitve, ki jim jih gospodarska politika nalaga, se prevržejo zlahka na potrošnika, kot se je to zgodilo z davkom na večvrednost, katerega je »velika koalicija« zaradi konsolidacije svojih financ uvedla s 1. januarjem 1968. Neposredna posledica je bila zvišanje cen do višine in še prek predpisanega davka.

Drugačne narave pa so bremena, ki jih morajo prevzemati v novi politiki delojemalci. »Velika koalicija« zahteva od drugega socialnega dejavnika, da bo koncentrirano akcijo podprl in prevzel soodgovornost za stabilizacijo in dinamiko nemškega gospodarstva ter za modernizacijo tehnološke baze. To pa pomeni disciplinirano pristajanje, da padajo realne plače, se krajša delovni teden ob manjših prejemkih, odpuščajo delavce in raste nezaposlenost, če je to v interesu racionalizacije. Takšno realistično in disciplinirano ravnanje delojemalcev naj bi seveda usmerjali sindikati. To pričakuje od njih tudi tisti del »velike koalicije«, ki predstavlja v njej podjetniške interese.

»Industrie kurier« je pisal o tem že 24. januarja 1967 naslednje:

»Tesne zveze med SPD in sindikati, ki so se doslej kazale v vplivu sindikatov na socialno politiko SPD, morajo sedaj obratno omogočiti vpliv SPD na sindikalno vodstvo...«

Sindikati so prišli tako nasproti vladi »velike koalicije« v pat pozicijo. Zaradi sodelovanja SPD v vladi so postali soodgovorni za uspeh »koncentrirane akcije«. Izgubili so nekdanje mesto v nemškem družbenem dogajanju, ko so lahko vodili neodvisno politiko kot predstavniki interesov organiziranega delavstva in tudi s stavkami prisiljevali vlado in podjetnike do koncesij. Njihovo politično vodstvo jim dopoveduje, da so, kolikor ne bi prostovoljno prevzeli bremena, ki jih terja vladni gospodarski projekt, na voljo še zakoni o izrednem

stanju, ki lahko pristanek izsilijo. Nova situacija, v kateri so se znašli delavski razred in sindikati, je bistvo današnje nemške tehnokratske stvarnosti: trdnejša politična integracija strukture visoko razvite industrijske družbe, v kateri postajajo take politične institucije kot sindikati instrumenti pritiska na socialno bazo in sredstva manipulacije državnega in političnega vrha.

V integracijskih procesih izgublajo svojo nekdanjo vlogo tudi druge institucije družbeno političnega sistema, celo tako klasične in skoraj nedotakljive, kot je parlament. Praktično popolna koncentracija politične moči v vladnem kabinetu »velike koalicije« spreminja v formalnost sistem parlamentarne demokracije, v katerem je opozicija samo še simbolična in zato nesposobna, da bi lahko vplivala na vladno politiko, jo korigirala ali dopolnjevala. Sistem parlamentarne demokracije se očitno spreminja v avtoritativno tehnobirokratsko družbeno organizacijo, v kateri ugašajo iluzije, da je možno vplivati na politične odločitve in jih kontrolirati prek parlamenta. Kot edini dejavnik politične moči pa stopa v ospredje »establishment«.

Najbrž ni pretirana ocena, da pomeni nastop »velike koalicije« začetek novega obdobja v sodobni nemški družbeni zgodovini. Večina političnih in socialnih implikacij nove situacije in družbenih ter političnih procesov, katere ta spočenja, ostajajo povprečni nemški politični zavesti še prikrita. Tehnokratsko razumna politika je sicer večino družbenih plasti opogumila in pomirila, čeprav se prav na dnu socialne baze med delavstvom pomirjenje prepleta s pritajenim strahom in negotovostjo, kaj utegne prinesiti morda že jutrišnji dan. Osnovne družbene plasti spremljajo integracijo večine institucij v obstoječo družbeno strukturo in prilagajanje novonastali situaciji — skoraj brez odborov in uporov. V tem smislu je mogoče današnjo situacijo ocenjevati kot pomirjenje Nemčije.

Kritičen odnos do družbene politične, socialnoekonomske in duhovne situacije so ohranile samo nekatere skupine in tisti posamezniki, ki že po svoji družbeni funkciji niso sposobni in pripravljeni, da bi se podredili zahtevam po integraciji, in tista središča, ki so uspela zadržati sredi vseh teh procesov samostojnost in neodvisnost. Ti ugotavljajo bistvo navidezne in grozljive harmonije današnje Nemčije, opozarjajo na očitne tendence nadaljnjega družbenega razvoja in iščejo poti za preseganje današnje situacije. Mednje spada precejšen del današnje nemške literature, v določenem obsegu intelektualno visoko stoječa liberalna publicistika, velik del nemških univerz, zlasti tisti, ki se ukvarja z družbenimi znanostmi, po številu še skromna, toda aktivna levica v nemških sindikatih in v zadnjem letu velik del nemških študentov in tudi srednješolske ter ostale mladine. Revolucionarni nemir študentov je v lanskem letu vnesel nekatere nepričakovane nove prvine v nemško politično klimo in globoko vznemiril pomirjeno Nemčijo.

Vročje leto

Studentski nemiri, ki so v lanskem letu prerastli v radikalno protestno politično gibanje in se razširili na vsa večja zahodnonemška univerzitetna mesta, so se začeli pojavljati konec leta 1966, kmalu po nastopu vlade »velike koalicije«. Prvi znaki o radikalizaciji razpoloženja študentov so zaznavni že pred tem časom. Toda študentske zahteve in posamične demonstracije so se

omejevale na vprašanja, kot so: socialni položaj študentov in reforma nemških univerz, ki so po organizaciji arhaične in anahronistične.

Nemiri po jeseni 1966 pa so dobili nove razsežnosti. Reforma univerz in status študentov so samo nekatera vprašanja v kompleksni kritiki, ki je obrnjena proti celotnemu družbenopolitičnemu sistemu današnje Nemčije. S takšno kritiko se študentje zavzemajo za družbenoekonomski red, ki ga je, kot sami naglašajo, mogoče uresničiti samo v kontekstu revolucionarnih družbenih sprememb po vsem svetu in v kontekstu univerzalnega upora proti nasilju visoko razvite industrijske civilizacije. Na temelju identičnosti interesov sta si zaveznika osveščeni del industrijsko visoko razvitega sveta, ki je spoznal represivne učinke svoje civilizacije in večina zatiranega »tretjega sveta«, ki je že v stopnji revolucionarnega upora proti neokolonializmu razvitih metropol in njihovim marionetam. Revolucionarni nemir teh dimenzij so v letu 1967 študentje prenesli iz samih univerz na ulice nemških mest, se pojavljali na političnih zborovanjih, v cerkvah, na raznih manifestacijah, vznemirjali tisk in vso nemško javnost vse leto, tako da je v nekaterih komentarjih leto 1967 ocenjeno kot »vroče leto«.

Osrednje mesto zavzemajo v teh protestnih akcijah kontinuirano in ob vsaki priliki demonstracije proti vietnamski vojni. Ta najsrამotnejša agresivna akcija ameriškega imperializma, ki je do danes s sredstvi mednarodnega političnega sodelovanja ni bilo mogoče zaustaviti, je znak globoke krize današnjega sveta ter trenutne nemoči progresivnih sil, hkrati pa grozljiva perspektiva uničevalnih tendenc sodobne civilizacije. Za nemške študente pa ameriška agresija ni le povod, da demonstrirajo solidarnost z vietnamskim ljudstvom in proti politiki nemške vlade, temveč primer, na katerem je mogoče prikazovati destruktivno bistvo današnje tehnokratske civilizacije, takó ameriške kot vsake druge, in seveda tudi nemške. Zaradi Vietnama nemški študentje ne demonstrirajo po nemških mestih samo s transparenti in ob vsaki možni priliki. Vietnam je osrednji problem kritične zavesti, zato zahtevajo razpravo o vietnamski vojni v svojih univerzitetnih predavalnicah, izzivajo protestantske vernike pri njihovih verskih svečanostih, da se spominjajo Vietnama (kot npr. na sveti večer 1967 v nekih berlinskih cerkvah), vsiljujejo razpravo o vietnamski vojni ob raznih kulturnih manifestacijah (kot npr. v Frankfurtu konec novembra lanskega leta, na javnih literarnih nastopih, ki jih je organiziral mednarodni forum za literaturo) itd.

Pojavljajo pa se nepovabljeni in nezaželeni tudi na diskusijskih večerih, kot npr. 8. sept. v ameriški čitalnici v Frankfurtu, zavzemajo brez dovoljenja prirediteljev mesta na odru in zahtevajo pravico sodelovanja v razpravi. To jim seveda, kot ob omenjeni priliki, ne uspe, ker prireditelji nočejo dialoga z mladimi, dobro podkovanimi sociologi in politologi iz študentskih vrst, temveč si pomagajo s policijsko intervencijo. Za študente, ki znajo tudi spretno izrabljati komunikacijska sredstva in njihov senzacionalizem, to ni neuspeh. V frankfurtskem primeru je zbranim novinarjem po končani policijski intervenciji eden od najvidnejših revolucionarnih študentov Rudi Dutschke s profesorsko pedantnostjo analiziral razliko med pravo in navidezno diskusijo in pokazal na samem primeru, kako se izza takih svobodnih diskusij krije terorizem politične indoktrinacije, ki dialoga ne prenese in raje uporablja nasilje, s tem pa nehote odkriva svoje bistvo.

Proti politični indoktrinaciji kot eni od prvin represivne civilizacije, v kateri se institucije spreminjajo v sredstva manipulacije z ljudmi, so revolucionarni študentje protestirali še posebej ob Springerjevi aferi. Podatki o koncentraciji moči, s katero usmerja nemško javno mnenje hamburški časopisni magnat Springer in ki so bili objavljeni v drugi polovici lanskega leta, so vznemirili politične duhove v Nemčiji od katoliške desnice do skrajne levice. Od vsega nemškega tiska je po okroglih podatkih 90 % tedenskih publikacij in 30 % vseh dnevnih, v Berlinu in Hamburgu pa tudi od dnevnih okrog 70 % že v Springerjevem koncernu. Poleg tega pa, kot piše Spiegel noben časopisni magnat tako dosledno ne formira javnega mnenja, vceplja bralcem netoleranco in antiliberalizem, nezaupanje proti izobraženstvu, študentom in vzdržuje anti-komunizem in nacionalizem (Sp 40/67, str. 44).

Liberalna deviza o tiskovni svobodi in svobodi mišljenja v sistemu parlamentarne demokracije je s tako situacijo razvrednotena do nemočnega gesla. Liberalna kritika vseh variant ocenjujeta pojav kot znak slabosti nemškega političnega sistema. Študentska levica pa prav ob Springerju zatrjuje, da je to njegovo bistvo.

Springer jim je dokaz atoritarnih tendenc sedanje nemške družbe, ki uporablja tisk kot instrument duhovne manipulacije in represije zaradi čimbolj učinkovite integracije. Svoboda mišljenja je samo še videz, bistvo pa je načrten teror in podrejanje politike »establishmenta«.

Največji obseg in najvišjo dramatično napetost so študentski nemiri dosegli junija lanskega leta ob izrednem obisku iranskega šaha v Zahodni Nemčiji. Iranska politična emigracija v Zahodni Nemčiji, ki jo sestavljajo večina levo usmerjeni intelektualci in pristaši politike nekdanjega šahovskega nasprotnika dr. Mossadegha, je še pred šahovim obiskom razcefrala idilično predstavo o tej deželi in njenem simpatičnem in razsvetljenem vladarju, ki z reformami dviga svoj narod iz zaostalosti, katero so posredovali nemški časopisi. Drobna knjižica v Berlinu živčnega filozofa dr. Bahmana Nirumanda, ki je pravljicam iz Jutrovega, katerih polni so bili nemški magazini, postavil nasproti drugo resnico, je bila v trenutku razgrabljena. V luči te pa je privlačni iranski šah maneken ter avtokrat, ki zadržuje Perzijo v fevdalni zaostalosti s pomočjo industrijsko razvitega sveta, eksploatacijo dežele pa prikriva z nekaterimi socialno demagoškimi ukrepi.

Študentska levica je zato iranskega vladarja pričakala kot marioneto, s pomočjo katere sodobni neokapitalizem zadržuje politično in socialno emancipacijo tretjega sveta in duši tamkajšnje revolucionarno vrenje. Demonstracije, s katerimi so sprejeli šaha v večini nemških mest, so v zahodnem Berlinu 2. junija dosegle višek. Berlinska policija je z očitnim pristankom takratnega župana pastora Alberta brutalno intervenirala: na ulici je obležal mrtev študent Benno Ohnesorge, na katerega je streljal policijski oficir Kurasch, v moabskih zaporih pa se je znašlo nekaj študentov, med njimi Fritz Tenfel obtoženih, da so ogrožali državno in ustavno varnost.

Takšen razplet berlinskih dogodkov tik ob znamenitem zidu je bila za zahodni Berlin s socialnodemokratsko večino v senatu in za politiko »velike koalicije« do kraja neugoden. Javno mnenje, sicer nenaklonjeno nemirnim študentom, se je začelo obračati proti policiji in političnim zagovornikom takšnih intervencij. Najprej je moral odstopiti šef policije, kmalu pa mu je sledil tudi ne-

spretni pastor Albertz. Na njegovo mesto je iz neposredne okolice vodje SPD Willyja Brandta prišel dinamični in ambiciozni Klaus Schütz. po oceni nemškega tiska eden od obetajočih mlajših političnih »managerjev« SPD. Ta si je zastavil za nalogo, da situacijo v Berlinu pomiri, obenem pa zagotovi red in spoštovanje obstoječih institucij. Ton njegovih izjav, ki so se nanašale na berlinske študente, je bil strpen in bolj razumevajoč. Študent Fritz Teufol je čez pol leta prišel iz zapora, skoraj v istem času pa je bil oproščen tudi policaj Kurasch, ki je ubil Ohnesorgeja.

Toda takšen političen epilog v zahodnem Berlinu je bil za študente postranskega pomena. Ravnanje berlinske policije in nerodno opravičevanje višjih policijskih funkcionarjev in samega Albertza zaradi intervencije so bili povod za nadaljnje proteste in pojasnjevanje bistva političnega sistema današnje Nemčije. Za način protesta je bil značilen 9. junij v Hannoveru, ko so se študentje zbrali pri pogrebni svečanosti za študentom Ohnesorgejem. Te so potekale mirno, kratko in dostojanstveno. Toda dobro uro po končanih svečanostih se je vseh 7000 študentov sešlo na kongresu s temo: Visoka šola in demokracija v veliki športni hali. Prišel se je »teach-in«: ali so dogodki v Berlinu značilni za avtoritativne tendence zvezne republike, kako je z odnosom znanosti do politike, kako naj se študentje organizirajo itd. Seminar in dialogi med zmernejšimi in radikalnimi, med profesorji in študenti. Tudi profesorji: Jürgen Habermas iz Frankfurta, Wolfgang Abendroth iz Marburga, von Hentig iz Göttingena, Gollwitzer iz zahodnega Berlina itd. so se oglašali k besedi. Nihče ni poskušal zagovarjati devize berlinskega senata: »O politiki naj odločajo politiki, o delu managerji, o znanosti znanstveniki.«

V tem kritičnem razpoloženju potekajo tudi druge študentske akcije: proti sedanji strukturi nemških univerz in proti planirani reformi, ki naj bi univerze podredila potrebam in zahtevam tehnobirokratske družbe, proti načrtom zakonov o izrednem stanju itd.

Protestna gibanja nemških študentov so v »vročem letu« povzročala v nemški javnosti stalne napetosti in v precejšnjem njenem delu vzbujala vznemirjenost in ogorčenje. Zelo verjetna je ugotovitev sodelavca hamburškega liberalnega tednika Die Zeit v enem že letošnjih uvodnikov, da večji del današnje Nemčije ne more razumeti, kaj študentje hočejo in zlasti, zakaj je izbruhnil takšen upor, ki brez spoštovanja zanika vse temelje nemškega družbenega in političnega življenja. Odmevnost spektakularnih akcij radikalne levice v tisku je sicer najmanj tolikšna kot vladnih gospodarskih in političnih projektov ter publiciteta študentskih voditeljev: Rudija Dutschkeja, Karla in Dietricha Wolfa, Wolfganga, Lefevrea in drugih je že skoraj enaka publiciteti vidnih članov vladnega kabineta.

Vkljub temu pa ostaja revolucionarno razpoloženje študentov in njihova govornica običajni politični zavesti tuja, nerazumljiva, neredka odvratna. Takrat reagira največkrat alergično, brutalno in histerično. Tipičen primer takšne reakcije je ocena zgovornega in zaletavega ministra Franza Josefa Straussa, ki je opravil s »primitivnimi hujskači«, s tem, da jih je razglasil za »moderen živalski vrt«, v katerem so »edina hrana mamil, maoizem in svobodna lju-bezen«.

Reakcije, ki pokličejo v spomin metode izpred leta 1945, so sicer redkejša in »nevarnejše«. Tako se ob nekih demonstracijah v jeseni leta 1967 hamburški

profesor Bertold Spuler ni mogel več zatajevati in je študentom javno povedal, da spadajo po njegovem prepričanju v koncentracijska taborišča, ne pa na univerzo. To je bilo pa tudi za sredino, ki se ne rada spominja koncentracijskih taborišč, le prehudo in ordinarius, ki je bil od leta 1934 pri SA, med vojno pa visok uradnik v ministrstvih za zunanje zadeve in vzhodne pokrajine, je bil suspendiran.

V očeh nemškega »Spiessbürgerja« so revolucionarni študentje »Gammerljerji« in »hippyi«, v berlinskem senatu so po junijskih dogodkih skušali nekateri dopovedovati, da gre za nevrotike in moralne degenerike. V javnosti in med politiki je bilo slišati zahteve po »izjemnem stanju«. Stari berlinski profesor Golwitzer je 9. junija mirno in nepolemično v svojem prispevku navrgel v premislek: »Študentje, ki so bili do nedavna politično nezvani, ki so med dobrimi in najboljšimi, so v zadnjih mesecih spoznali, da je njihovo mesto v demonstracijah. O tem kaže razmišljati, ne o izjemnem stanju, to zna vsak osel...«

To pa je bistvo tiste, ne samo nemškemu malomeščanu in socialnodemokratskemu politiku težko dostopne resnice, da dinamično jedro študentskega revolucionarnega gibanja, zbrano v SDS (Sozialistische Deutsche Studentenbund) ne sestavljajo demagoško razpoloženi avanturisti, temveč zelo resni, prizadeti in razmišljajoči študentje, večinoma slušatelji družboslovnih fakultet. V petindvajsetčlanskem vodstvu SDS je 14 sociologov, filozofov in politologov. Druga resnica, ki je še teže razložljiva, pa je, da je to manjšinsko jedro uspelo razgibati tolikšno število študentov, ki je bilo vse do »vročega leta« v večini apatično in politično dezinteresirano in da je potegnilo v akcijo ne le liberalne in socialnodemokratske organizirane študente (ti imajo namreč svoje lastne organizacije), temveč dobiva vedno več vpliva tudi v katoliških in drugih organizacijah, ki so veljale za desne. Nerazložljivo je še zlasti, ker demonstracije levih študentov vključujejo spektakularnosti, transparentom in zvočnikom predstavljajo v akcijski strategiji nemočna sredstva »osveščanja«. Pomembnejše je »teach-in«, diskusija in analiza, polemika in dialog, kot 9. juniju v Hannoveru.

Zelo bi se motil, kdor bi mislil da so »teach-in« divje retorične ekshibicije nadarjenih pustolovcev, ki znajo razvneti emocije, uporabljati duhovite trike ipd. To so seminarji, celo nekoliko dolgočasni sociološki in filozofski seminarji in diskusije. Za doktoranda sociologije Rudija Dutschkeja, ki ga je nemški tisk uspel prikazati kot križanca med patološko obremenjenim anarhistom ter asketsko in mistično razpoloženim predikantom med Savonarolo in Hitlerjem, vedo objektivnejši opazovalci povedati, da je miren in zadregljiv, v razgovoru ljubezljiv, izobražen in discipliniran v mišljenju, kot govornik pa skoraj monoton, celo nekoliko težak v izražanju in prizadevajoč se, da bi svojo misel povedal čimbolj jasno, kar mu povzroča očiten napor. Polemike v tisku mladih revolucionarnih aktivistov in njihove resolucije so prej sociološke in filozofske razprave, kot udarni dokumenti, ki pozivajo na akcijo.

Kako uspeva gibanje s takimi metodami in s tako vsebino razvneti nemške študente, še doslej ni znal pojasniti nihče od tistih, ki so poskušali strpno ocenjevati in analizirati ta fenomen »vročega leta«. Ta se ne ujema niti s predstavami o protestnih gibanjih mladine po svetu niti s klasičnimi predstavami revolucionarnih ali pa prevratniških gibanjih iz polpretekle zgodovine.

Nemškemu študentskemu gibanju podobno gibanje se je začelo na ameriških univerzah leta 1964. Nemška študentska levica je od tega gibanja sprejela vrsto pobud glede metod in vsebine.

O začetkih študentskega gibanja v ZDA poroča Kay Hermann v knjigi *Die Revolte der Studenten* (Hamburg 1967), z opisom scene, ki se je odigrala 2. decembra 1964 popoldne pred upravo univerze v Berkeleyju. Nekaj tisoč študentov, zbranih, da bi demonstrirali proti standardizaciji ameriške družbe in degradaciji univerz v »fabrike profesionalnih idiotov«, kakršne potrebuje socialna in ekonomska reprodukcija tamkajšnjega družbenega sistema, je takrat nagovoril študent filozofije Mario Savio z besedami: »Prihaja trenutek, ko bo pri stroju tako grozljivo in ljudem tako tesno pri srcu, da preprosto ne bodo mogli več dalje. Vrgli se bodo na sklopke in kolesa, ročice in aparature in morali bodo povedati ljudem, ki za stroje odgovarjajo in katerim sami pripadajo, da v tej družbi ni mogoče več delati brez svobode.«

Ta preprosta beseda, o kateri pravi pisec, da je Amerika ni pozabila, je krik skrajne stiske mladih ljudi, ki so se prikopali do spoznanja, da postaja nesvoboda tehnicistične civilizacije človeško neznosna in nastopa trenutek, ko je mogoče to situacijo spoznati, se osvetiti in se upreti. Gibanje Free Speech Movement, ki se je spočelo leta 1964 v Berkeleyju, si je postavilo za cilj boj za kvalitativne družbene spremembe s sredstvi, ki jih je uporabljalo ameriško gibanje za državljanske pravice: go-in, sit-in, teach-in: ter s štrajki in demonstracijami.

Sorodnost nemškega revolucionarnega vrenja med študenti z ameriškim gibanjem FSM je očitna, kar daje povod za ocene, da gre za »nemško varianto ameriškega izvirnika«. Čeprav takšna ocena samo deloma drži, kajti nemško gibanje ima vrsto izvirnih in specifično nemških prvin, pa to lahko samo kaže, da postaja splošna družbena in politična situacija v Nemčiji, zlasti od jeseni 1966 dalje vse bolj podobna ameriški, temeljni problemi, ki zaposlujejo razmišljajoče ljudi v razvitih industrijskih družbah, pa imajo že nekaj časa isto naravo in iste razsežnosti.

Celoten idejni in akcijski koncept revolucionarnih študentov, kakor ga izpovedujejo v svojih dokumentih, v svojih diskusijah in v polemikah, člankih in razpravah svojih predstavnikov: Dutschkeja, bratov Wolf in drugih, temelji na kritičnem spoznavanju bistva današnje tehnokratske civilizacije in njenih avtoritarnih tendenc, bistva nemške parlamentarne demokracije in njenega spreminjanja v avtoritarni državni kapitalizem. Po logiki kapitalističnega razvoja izgublja država nekdanji videz posrednika med antagonističnimi razredi, posega kot samostojna sila v družbeno sfero, v produkcijski proces v interesu vladajočega razreda. V dobi fašizma je imel ta poseg teroristično dimenzijo, danes so te dimenzije drugačne, bistvo pa je isto.

Razvita industrijska družba integrira vse institucije v homogeno strukturo, jih podreja funkcionalnosti in interesom svoje socialne in ekonomske reprodukcije.

»Establishment« kot reprezentant razreda koncentrira socialno moč in sredstva, ki služijo manipulaciji z ljudmi, ki omogočajo njih integracijo, da se zdi »prostovoljna«, pa je v bistvu represivna. Sistem vedno bolj avtoritarne družbene organizacije ohranja samo še na površini videz svobode in demokra-

tičnosti, v resnici pa celotna socialna baza v sistemu te represivne civilizacije izgublja zadnje ostanke svobode. Onemogočen je vsak dialog o usodi človeka, ki zapade depolitizaciji, izgublja možnosti, da spozna svojo lastno situacijo.

Zaradi tega ni mogoče ničesar več reformirati, temveč je mogoče samo sistem spremeniti. Pot družbene preobrazbe, ki naj bi človeku vrnila svobodo, ga emancipirala in mu omogočila, da postane subjekt, je kritično znanstveno spoznanje, osveščanje, zavest, da je mogoče in potrebno družbeni sistem podrediti ljudem. Takrat bo zrela situacija za spremembo. To bo šele resnična revolucija.

Ta v sedanjih razmerah ne more biti več ne samo nemška niti ameriška, temveč je lahko samo univerzalna. Poteka lahko v procesu človeškega osveščanja o potrebi emancipacije, ki zajema razvit in nerazvit svet. V svetu ni več izoliranih problemov: usoda Vietnama je usoda kateregakoli drugega naroda v svetu in vsako osvobajanje ima danes univerzalne dimenzije.

Nemška študentska levica se zaveda, da so to dolgoročni cilji, in se odloča s tem, ko jih sprejema za »dolgi pohod«. Toda tako v Nemčiji kot v svetu so dane vse možnosti, da se ljudje uprejo naraščajočemu nasilju. V Marxovem času, pa tudi še za Roze Luxemburg je bila takšna emancipacija še vizija, medtem ko je v današnjem svetu neposredna možnost in realnost. Nemški študentje niso poklicani, da sprožijo takšno univerzalno revolucijo. Revolucionarni so samo, ker spoznavajo, da je to družbo mogoče in potrebno spremeniti. V sedanjih, predrevolucionarnih fazi je njihova dolžnost, da zaradi privilegiranega položaja, ki ga imajo kot študentje, ki jim omogoča, da s pomočjo znanosti oblikujejo kritično spoznanje o družbi in današnji situaciji, prenašajo to zavest množicam, katerim ta spoznanja niso dostopna in katerih zavest je izpostavljena pritiskom tehnokratske civilizacije. Niso elita in ne žele se reproducirati kot elita. Sirjenje kritičnega spoznanja o situaciji je njihovo poslanstvo. Resnična osvoboditev in revolucionarna sprememba pa je naloga »revolucionarnega razreda«, ki se mora v tem procesu osveščanja še konstituirati.

Pogoj takšne »politizacije« množic je politizacija univerz. V integrirani družbeni strukturi so univerze osamljen otok, kjer se že lahko formira kritična družbena zavest. Univerze morajo to mesto zadržati, zato študentje odklanjajo reformo, ki bi univerze funkcionalizirala v interesu sistema. Zavzemajo pa se za reformo, ki bo še pospeševala nastajanje kritičnega spoznanja in osveščanja.

Metode in poti njihove akcije so demonstracije, protesti in dialogi. Vsakršno nasilje že sedaj odklanjajo kot neprimerno in nemočno, ker ne gre, da bi vrgli svojo »elito« oblasti. V današnji razviti družbi je vsaka elita nadomestljiva, zato je nasilje sredstvo revolucionarnega boja v tretjem svetu, ne pa v metropolah. Edino zares revolucionarno sredstvo je dviganje zavesti, osveščanje, kritično spoznanje.

Zavedajo se, da so za zdaj sredi družbe, ki jo vznemirjajo, osamljeni in je zlasti šibka odmevnost njihovih protestov med delavstvom. Prepričani pa so, da vladajoči razred in »establishment« s svojo represivno politiko ustvarjata vedno bolj ugodne možnosti za oblikovanje revolucionarne zavesti tudi v delavskem razredu. Zato pričakujejo, da ni tako daleč čas, ko se bo revolucionarno razpoloženje začelo širiti tudi v drugih socialnih plasteh in se bo začel konstituirati »revolucionarni razred« študentov, delavcev in vseh, ki so najbolj v konfliktu z vladajočo družbo.

Ze ta povzetek idejnopolitičnih koncepcij revolucionarnega študentskega gibanja kaže očitno dvoje: da so te koncepcije še same v stopnji nastajanja in oblikovanja in se v njih neredko precizno opažanje družbenih procesov prepleta z nejasnimi konstrukcijami o tendencah nadaljnjega družbenega razvoja.

Drugič, da temelje te koncepcije predvsem na marksizmu, na marksističnih filozofskih predpostavkah emancipacije človeka in na predpostavkah marksistične analize družbe in družbenih procesov. Sestavina teh koncepcij so nekatere Leninove teoretične misli o imperializmu, o bistvu države in revolucije ter tista teoretična razmišljanja Roze Luxemburgove, s katerimi je že po ruski revoluciji kritično ocenjevala politiko boljševiške stranke in nastajanje novega družbenega modela v Sovjetski zvezi. O mestu in vlogi »tretjega sveta« v procesu univerzalne revolucionarne emancipacije prevzema študentsko gibanje nekatere ideje, ki jih je razvijal aktivist alžirskega revolucionarnega gibanja in eden redkih teoretikov tega boja Frantz Fanno, deloma pa tudi ideje kubanske revolucije in revolucionarnega gibanja za osvoboditev južnoameriške celine, katera sta izpovedala Fidel Castro in Che Guevara.

Od sodobnih filozofskih in socioloških teorij pa imajo največji vpliv na koncepcije revolucionarnih študentov ideje Herberta Marcuseja, nekdanjega berlinskega profesorja, sedaj predavatelja filozofije in družbenih znanosti na univerzi v San Diegu v Kaliforniji. Marcuseja imajo nekateri sploh za duhovnega očeta nemške študentske levice, od katerega je ta prevzela ne samo vrsto idej, temveč tudi jezik in terminologijo.

Mimo teh so navzoči v njihovih koncepciji še drugi kritični idejni tokovi in politične zamisli, ki se porajajo v današnjem svetu. Večkrat leva in desna kritika pripisuje študentom, da se evropska varianta maoizma in kastrizma. Take ocene skušajo to gibanje predstaviti kot modno prenašanje družbenega in duhovnega dogajanja, ki je nastalo v popolnoma drugačnih družbenoekonomskih razmerah in ga tako razvrednotiti. Take površne in poenostavljene ocene se seveda še zdaleč ne približajo resnici. Res je sicer zanimanje za maoizem in kastrizem veliko, toda ko o njem razpravljajo, ga ocenjujejo kot pojav »tretjega sveta« in kot poskus revolucionarne preobrazbe teh dežel, ne pa kot idejnopolitični recept, ki bi lahko rabil kakršnikoli revolucionarni akciji v metropolah.

Bistveno za nastanek študentskega revolucionarnega gibanja je seveda tudi idejnopolitična klima v sami Zahodni Nemčiji po koncu druge svetovne vojne, predvsem kritična duhovna klima v intelektualni leveci. Ta klima, za katero je značilen prizadet in intenziven napor teoretične misli in literarnega snovanja spoznati bistvo patologije sodobne družbe, je bila pobuda in okvir za revolucionarno študentsko gibanje.

(Se nadaljuje)

V l a d o V o d o p i v e c

POMIRJENA IN VZNEMIRJENA NEMČIJA

(Zapiski o Zahodni Nemčiji konec leta 1967)

(Konec)

Med alternativami

Najbrž je nemogoče v tem trenutku predvideti, kakšne so možnosti zdaj in v prihodnje, da radikalno študentsko gibanje preraste iz manjšine, ki že spoznava ogrožajoče bistvo današnje družbenopolitične situacije in se zaveda progresivnih alternativ njenega preseganja v takšno osveščeno večino, ki bo sposobna in pripravljena družbeno stvarnost na temelju svojih spoznanj tudi spreminjati. Ali se bo revolucionarni nemir mladih ljudi že v bližnji prihodnosti iztrošil kot romantična zgodovinska epizoda, kar bo potrdilo mnenje o utopično razsvetljenski stopnji idejnih in akcijskih koncepcij gibanja, kot domnevajo predvsem komentarji iz vrst levo liberalne intelektualne opozicije? Ali pa so te koncepcije, ki imajo namen provocirati apatično splošno zavest, jo tako dvigati iz njene otrplosti in ji posredovati spoznanje o realnosti današnjih alternativ, da se družba osveščeno konstituira na novih razumnih in humanih temeljih, edino mogoča pot, kot to trdno verjamejo revolucionarni študentje.

Prihodnja usoda revolucionarnega študentskega gibanja je odvisna od toliko raznih dejavnikov, da so vsakršna napovedovanja o prihodnosti gibanja samo domneve in neodprta ugibanja. Predvidevanj je mnogo in vsako od njih temelji na oceni idejnih izhodišč študentskega gibanja. Toda tudi med tistimi, ki njihove idejne koncepcije sprejemajo in priznavajo študentom naravo edino intaktne legalne izvenparlamentarne opozicije (Wolfgang Abendroth), je vedno bolj navzoča bojazen, da prihaja študentska levica v tisto stopnjo, ko jo lahko raznese njena lastna dinamika, če ne bo znala preseči svojih dosedanjih metod protesta in se bolj sprejemljivo vključiti v nemški socialnozgodovinski prostor. V razmerah namreč, ko se prava socialistična opozicija proti današnji politični strukturi šele organizira in je povprečno nemško politično okolje apatično in nerazpoloženo, ne samo nasproti ekstremističnim oblikam političnega protesta, temveč še zlasti proti intelektualno zahtevni kritiki nemške stvarnosti, bi bil razkroj revolucionarnega gibanja tudi resen udarec za nastajajočo socialistično opozicijo. Temeljna nevarnost je, da ostaja revolucionarno gibanje brez širše socialne osnove in izolirano od tistih socialnih slojev, katerih emancipacijo razglašajo za zgodovinsko neogibnost. Tragično protislovje je, da je proces osveščanja in kritičnega spoznavanja socialne situacije prav tem slojem tuj in nerazumljiv.

Večina tistih, ki izpovedujejo tako bojazen, je enotna v ceni, da so bili dosednji protesti študentov v svojem bistvu politično pozitivni in so imeli pri slabo razvitih ali zakrnelih kontrolnih političnih mehanizmih nemškega političnega sistema komplementarno funkcijo. Studentske akcije so ne glede na svojo, včasih spektakularno naravo, ki je nemškemu malomeščanu tuja in odvrtna, vendarle napolnjevale apatičen nemški politični prostor s kritičnimi dimenzijami. Mnogi štejejo študentom v zaslugo, da so »prebijali nemški zvočni zid«, s tem da so podirali skoraj nedotakljive politične tabuje, kot npr.: priznavanje dejansko dveh nemških držav, obsodba ameriške agresije v Vietnamu,

možnost koeksistence med zahodom in vzhodom itd. Še posebej pa je uspeh revolucionarnih študentov, da so do leta 1966 politično nezainteresirano in apatično študentsko okolje dvignili v gibanje za reformo študija na nemških univerzah.

Vsi ti pozitivni momenti pa ne odpravljajo problema nerazumljivosti vehementne politične kritike in socialne izolacije študentov. Zato se ta zaskrbljena razmišljanja nadaljujejo že v kritiki, ki se resno sprašuje, ali bodo revolucionarni študentje sposobni svojo dinamiko preusmeriti v sprejemljivejšo prakso spreminjanja nemške družbene stvarnosti ali pa bodo kar naprej vztrajali pri slabo odmevnih, spektakularnih protestih, ki jih vladajoče politične stranke izrabljajo kot argument proti študentom.

Med levimi kritikami »duhovnih očetov« študentskega gibanja so bila precej pesimistična razmišljanja tübinskega filozofa prof. Ernesta Blocha. Znani marksistični »filozof upanja« je v radijskem razgovoru 20. 10. 1967 najprej ponovil svojo znano tezo, da se družbeni sistemi zahoda in vzhoda zblizujejo in da oboji manifestirajo avtoritarni in totalitaristični paternalizem. Preseganje uvarnosti hladne vojne in stupidnega antagonizma med vzhodom in zahodom vidi prof. Bloch v boju proti tem kvalitetam današnjih družbenih sistemov. Tak boj po njegovem mnenju utira pot socialistični alternativi sveta in študentje, ki so spoznali neresničnost omenjenih političnih dilem, so se že odločili za progresivno in revolucionarno alternativo. Toda študentje, nadaljuje E. Bloch, vedo, česa nočejo, vedó pa manj, kaj hočejo, in to je zelo nevarno. Pozitivna je njihova eksplozivna zagrenjenost proti brezciljnosti, proti letargiji, ki je tako značilna za naš čas, proti paternalizmu, proti psevdalternativam, ki jih današnji sistemi ponujajo in pozitivna je njihova velika zavzetost za novo. Zelo nevarno pa je njihovo vztrajanje pri neokusnih sredstvih revolucionarnega boja, ki jih potiska v sektaštvo, ker tistih družbenih plasti, katere naj bi ogrela, niti ne zagrabijo niti ne nevtralizirajo. E. Bloch meni, da gibanje, ki ostaja brez pozitivne teorije, katera bi bila sposobna spodbuditi in mobilizirati v družbi progresivne sile, da se preseže današnja situacija, ne more računati na uspeh. Zdi se mu, da revolucionarno gibanje študentov takšne pozitivne teorije še ni izoblikovalo.

Zelo kritična so bila tudi razmišljanja o alternativah, glede katerih se bo moralo odločiti in o njih razmisliti študentovsko gibanje. Razgrnil jih je frankfurtski sociolog in filozof prof. Jürgen Habermass na kongresu v Hannoveru 9. junija 1967. Kljub nedvomnim uspehom, ki so jih dosegli študentje s svojimi protesti, po mnenju frankfurtskega profesorja ne bi smeli ignorirati stereotipnih reakcij, ki so jih izzvali na samih univerzah, pri obeh glavnih strankah in pri večjem delu zahodnonemške javnosti. Te reakcije kažejo prebujanje starega nezaupanja proti intelektualni manjšini, utrjevanje »protišudentskega sindroma« v vodstvu strank in v državnih organih, vedno manj pripravljenosti tolerirati različna mišljenja in odločenost omejevanja pravic študentov, čemur naj bi rabila tudi takšna integracija visokih šol in univerz v obstoječo družbeno strukturo, ki bi študente še bolj izolirala od javnosti.

Prof. Habermass je zlasti priporočal, da se študentska opozicija aktivno upre tistim poskusom reforme na univerzi, ki imajo namen depolitizirati univerze in jih popolnoma podrežati neposrednim potrebam družbene produktivnosti. Niti za trenutek ne bi študentsko gibanje smelo pozabiti na nevarnosti svoje socialne izolacije. Pred takšno nevarnostjo ga lahko obvaruje samo

poglabljanje senzibilnosti za prizadetost posameznikov in družbenih razredov. Taka senzibilnost mora postati v današnjem času politična kategorija.

Zelo konkretna je v kritiki študentske opozicije sindikalna in socialistična levica, ki se zbira okrog mesečnika Express-International. Ta spoznava zagatno situacijo nemškega delavskega in sindikalnega gibanja in si želi teoretičnih impulzov za oblikovanje programskih zasnov sindikalne in politične akcije, ki bi jo lahko sindikatom dala intelektualna levica. Iz teh izhodišč ugotavlja, da imajo študentski nemiri in zaskrbljenost delavcev iste korenine v strukturalnih krizah, ki jih poraja povojni razvoj zahodne Nemčije. Zavest študentov je mnogo bolj razvita kot zavest večine delavcev. Če pa hoče študentska levica spodbujati snovanje kritične zavesti v socialni bazi, kar si je zastavila za temeljno nalogo, ne more ostati odtrgana od delavskega razreda, katerega zgodovinski interes je radikalna sprememba sedanjega družbenopolitičnega sistema in socialistično organizirana družba. Ta interes pa je istoveten s cilji revolucionarnega študentskega gibanja. Procese osveščanja delavskega razreda, da bi spoznal svojo današnjo situacijo in realne možnosti svoje lastne emancipacije, pa ne pospešujejo samo deklaracije, demonstracije in zborovanja, temveč predvsem vsakdanja praksa političnega razrednega boja. Mladi izobraženci se lahko dvignejo iz socialne in politične izolacije z aktivnostjo, ki jo razvijajo sredi delavskega gibanja, in poznavajoč njegove probleme, z vnašanjem novih teoretičnih pobud v delavsko gibanje z neposredno pomočjo delavskemu razredu, da uveljavlja svoje politične zahteve. Samo po tej poti je po mnenju sodelavcev tega mesečnika mogoče uspešno poglobljati socialistično zavest in ustvarjati okoliščine za socialistično družbeno preobrazbo. Revolucionarno študentsko gibanje lahko postane dejavnik socialističnega razvoja, če se bo znalo vključiti v politična prizadevanja socialistične izvenparlamentarne opozicije. (Express-International decembra 1967).

Študentska levica se teh usodnih alternativ in nevarnosti, ki jih poraja njena socialna izolacija, zlasti odtrganost od delavskega razreda, zaveda. To je mogoče razbrati iz njenih programskih dokumentov, iz razprav in izjav njenih predstavnikov. Težko pa bi bilo trditi, da je njena nepripravljenost, da se uveljavi kot političen dejavnik, nepripravljenost, da se vključi kot celota v socialistično izvenparlamentarno opozicijo samo doktrinarne narave.

Ne gre pri tem za umestnost vključevanja posameznikov v sindikalne in druge politične aktivnosti, ki imajo med drugim namen krepiti družbeno in politično vlogo delavskega razreda. Predstavniki študentskega gibanja večkrat sami naglašajo potrebo po takšni aktivnosti svojih pristašev. Ko razvijajo zamisli o preraščanju gibanja, ki je v manjšini, v množično gibanje, vidijo v tem eno od poti za preseganje izolacije gibanja in eno od možnosti prebujanja kritične zavesti med delovnimi sloji.

Toda za gibanje kot celoto revolucionarni študentje zelo odločno odklanjajo poseganje v vsakodnevno politiko, še zlasti pa se branijo odgovarjati na določena politična vprašanja, ki so aktualna že danes ali bodo postala aktualna v prihodnosti. Nismo in nečemo biti politiki, pravijo predstavniki študentov, tiste vrste, ki imajo pri roki konkretne odgovore in pripravljajo konkretne politične in socialne projekte. Politične zamisli in politične odločitve nastajajo iz razmišljanja in ravnanja že osveščenih ljudi. Pripravljanje političnih odgovorov in projektov že v današnjem času bi pomenilo z njihove plati predajati se prav takšni manipulativnosti, kot jo prakticirajo politične

elite v kapitalistični družbi. Ker se pa revolucionarni študentje niso pripravljali konstituirati kot politična elita, ostajajo pri svoji trajno revolucionarni nalogi: znanstvenem pojasnjevanju bistva družbenoekonomskih procesov, provocirati zavest ljudi, da spoznajo svojo lastno situacijo, kar je šele pogoj, da se svobodno odločajo za resnične alternative in si poiščejo odgovore na aktualna politična vprašanja.

Takšna stališča manifestirajo dosledno privrženost koncepcijam o socializmu kot zavestni praksi množic, ki jo je izpovedovala že Roza Luxemburg, v današnjem času pa jo izpovedujejo številni marksistični filozofi na zahodu. Poleg tega je ta stališča mogoče razumeti kot zavračanje tistega pojmovanja socializma in socialistične prakse, ki se je uveljavila kot stalinizem v Sovjetski zvezi in praksa socialistične graditve v nekaterih vzhodnih državah po drugi svetovni vojni. Bistvo tega pojmovanja je, da lahko tudi razsvetljena manjšina kot reprezentant delavskega razreda in avtentični tolmač njegovih zgodovinskih interesov odloča o temeljnih vprašanjih socialistične graditve ne glede na razpoloženje in nerazvito zavest velike večine delovnih slojev. Končno pa trdnejše povezovanje revolucionarnega gibanja v socialistično opozicijo po njihovem mnenju spočenja nevarnost, da gibanje zaradi trenutnih političnih ciljev začne zanemarjati svoje trajnejše revolucionarne naloge. Takšna nevarnost je še zlasti aktualna, ko se opozicija šele formira in obstaja še precej razločkov v temeljnih pogledih med skupinami, ki naj bi sestavljale izvenparlamentarno socialistično opozicijo.

Zato je najbrž precej neutemeljeno očitati gibanju, ki se zavestno odreka določenim političnim ambicijam, pomanjkanje realizma in pragmatizma. S takimi očitki skuša predvsem levo liberalna opozicija označiti študentsko levico in njene koncepte prikazovati kot »iracionalno mistiko«, »magijo razsvetljevanja«, in »seganje za zvezdami«. S strani levoliberalne opozicije je tako ovrednotenje razumljivo. Sistem liberalne demokracije je tej opoziciji namreč ideološko politični aksiom, od katerega se je po njenem mnenju zahodnonemška politika sama zaradi svojih subjektivnih slabosti oddaljila. Ta kritika ni zmožna spoznati, da je liberalna ideološkopolitična koncepcija politični anahronizem in je liberalna »reformna« prav tako nedosegljiva politična utopija. Političen trend razvoja modernih industrijskih družb na zahodu je ta anahronizem najbolj prepričljivo ovrgel.

Študentska levica je do levoliberalne kritike nepomirljiva. V celoti jo zavrača kot slabo vest tehnokratske družbe in drugo plat tehnokratske stvarnosti. Njena funkcija je, da s psevdoalternativami prikriva socialnoekonomsko bistvo aktualnih družbenih vprašanj in s tem potiska ob stran resnične socialistične alternative.

Zahodnonemška resničnost

Temeljna značilnost družbenoekonomskih procesov v industrijsko razvitem zahodnem svetu je, da se naglo spreminjajo obstoječi državopolitični sistemi v homogene strukture, ki samo še navidezno ohranjajo klasične liberalne metode političnega pluralizma kot nekakšen svoj tradicionalen, arhaičen okrask. Sicer pa se moderne konstrukcije teh sistemov integrirajo in zaradi svoje optimalne funkcionalizacije podrejujejo zahtevam tehnološke razumnosti ter produk-

tivnosti večino obstoječih institucij. Politični vrh nastajajoče monolitne strukture pa prevzema funkcijo reprezentanta vseh družbenih interesov.

S številnimi psevdoalternativami ohranjajo ti sistemi pri ljudeh občutek svobode, zbujejo vtis skladnosti vseh družbenih interesov in ciljev, represivne in avtoritarne prvine sistema pa ostajajo v provprečni zavesti skrbno prikrite. Zato se veliki večini ti sistemi ne prikazujejo kot nevarni, temveč prej kot ljubeznivi in naklonjeni, čeprav včasih očetovsko nepopustljivi (Barrington Moore). Samo marginalne manjšine v teh družbah, pravi ta ameriški sociolog, še spoznavajo veljavnost *Marxove ocene*, da je bistvo kapitalističnega sistema destruktivno. Te manjšine tudi ugotavljajo, da racionalno in funkcionalno organizirane industrijske družbe ne zaustavljajo procesa dehumanizacije odnosov, temveč ga še zaostrejejo, čeprav v okoliščinah visokega standarda in množične potrošnje dobrin.

Zunaj procesov celovite politične in duhovne integracije v modernih industrijskih družbah ostajajo tako samo manjšine, ki formirajo posebno mentalno strukturo, ki funkcionira kot teoretična kritika sistema, ostaja pa socialno neodmerna in politično neučinkovita. Zaradi tega je tudi sistemu nenevarna, dokler ostaja samo na teoretični ravni, neredko pa rabi celo sistemu za argument strpnosti in nerepresivnosti.

Sredi petdesetih let je tudi Zahodna Nemčija stopila na pot take politične preobrazbe. Nastop »velike koalicije« je bil zadnji obračun z anahronističnim političnim pluralizmom, ki ga je zamenjala »politična promiskuiteta« (Heinrich Böll). Teoretična kritika nemške družbene stvarnosti, ki je ostala zunaj teh integracijskih procesov, je dvignila na površino revolucionarno študentsko gibanje. *Študentska levica*, ki je sestavni del neintegrirane duhovne strukture, se ni zadovoljila samo s teoretično kritiko, temveč je začela kritično spoznanje prenašati v družbeno prakso. S tem pa se je znašla v istih zagatah kot pred tem že teoretična kritika. Toda medtem ko je ta svojo socialno izolacijo sprejela z resignacijo in iskala zanjo teoretičnih odgovorov, so se stiske študentske levice začele kazati kot aktualne alternative njene konkretne družbene akcije.

Zaradi tega bi bile perspektive revolucionarnega študentskega gibanja lahko do kraja neugodne in njene ambicije nerealne, če bi bilo pričakovati, da bo gibanje ostalo še naprej brez odmeva v socialni bazi in brez opore v politični akciji drugih družbenih slojev. Toda ni mogoče trditi, da potekajo znotraj homogene družbene strukture samo procesi, ki vodijo k njenemu utrjevanju, ker tudi ta struktura poraja nasprotja in spočenja antagonistične procese, ki so za zdaj manj zaznavni, jih pa kljub temu ni mogoče ignorirati. Zbiranje resnično socialistične opozicije ni rezultat optimističnih domnev, temveč socialna realnost današnje nemške stvarnosti in njena realna socialnokritična dimenzija.

Ko je leta 1966 nastopila »velika koalicija«, je nemško sindikalno in delavsko gibanje prešlo zares v precejšnje stiske. Nápak pa bi bilo sklepati, da pomeni novo nastala situacija samo političen poraz delavskega razreda. Dokončno so bile poražene iluzije o SPD kot delavski, razredni stranki, to pa je SPD nehala biti že leta 1952. Prva vojna leta so dokazovala, da tradicij nemškega delavskega gibanja tudi fašizem ni mogel zatreti. Delavsko gibanje je v teh letih doseglo nekaj pomembnih uspehov v bojih nemških sindikatov za nacionalizacijo bazične industrije, za načrtno gospodarstvo, za sodelovanje v upravljanju ipd. Po letu 1952 pa so se tudi nemški sindikati skupaj s SPD

začeli prilagajati ekonomski stabilizaciji in konjunkturi, spremenili svojo doktrino in postali ne »razredni nasprotnik, ampak socialni partner kapitala.

Takšen razvoj v Zahodni Nemčiji pa tudi spremljanje političnih dogodkov v Vzhodni Nemčiji, ki je bila s svojimi metodami odbijajoč primer za socialistično ureditev, je bistveno vplival na razpoloženje v delavskem gibanju in na delavsko zavest. Proces spreminjanja SPD v ljudsko, meščansko stranko je potekel tako brez posebnih trenj in odporov.

Tradicionalna delavska zavest pa je, sicer oslABLJENA, ostala vendarle še navzoča v sindikatih in v sindikalnem gibanju. To gibanje je bilo po letu 1966 prisiljeno iskati novih političnih poti in možnosti političnega izraza, zunaj in celo proti SPD in je v tej situaciji še danes.

Za formiranje resničnega socialističnega gibanja je v današnji Zahodni Nemčiji prostor odprt, ker niso potrebni nikakršni oziri na stranko, ki je po svoji zgodovinski tradiciji bila, po nazivu pa je še vedno delavska stranka. Povojni politični razvoj je zbrisal s političnega prostora tudi KPD. Verjetno je tudi njen političen konec tako definitiven in so možnosti, da bi se KPD še uveljavila kot kohezijski faktor v nemškem delavskem gibanju, minimalne.

To so sicer po eni strani izgube, po drugi strani pa tudi pozitivne možnosti, ker nastajajoče socialistične opozicije ne obremenjujejo s historičnimi antagonizmi, ki so razdvajali nemško delavsko gibanje. Nove razmere spodbujajo iskanje nove vsebine in novih metod. Klasične politične, idejne in organizacijske forme so postale neuporabne. Nova socialistična izvenparlamentarna opozicija postaja s svojo temeljno bazo v sindikatih in z demokratičnim socialističnim konceptom, ki bo povezoval posamezne skupine in gibanja z napredno družbeno orientacijo, realna politična perspektiva. Če bo socialistična opozicija uspela vzpostaviti to povezanost na temelju modernega socialističnega koncepta, če bo znala izkoristiti številne duhovne kapacitete v Zahodni Nemčiji in njihovo napredno orientacijo, potem je mogoče predvidevati, da bo socialistično gibanje v Zahodni Nemčiji ponovno oživel in postalo eden od dejavnikov evropske socialistične integracije. Nekateri danes še skromni znaki dajejo takim predvidevanjem oporo.

Sklepna pripomba

Kogar ne zadovoljujejo standardni klišeji in ideološko poenostavljene ocene, bo pod harmonično površino današnje Nemčije lahko zaznaval še druge progresivne dimenzije njene stvarnosti. Težje in bolj tvegano je seveda razpoznavanje socialno zgodovinskega bistva političnih, socialnih in idejnopoličnih fenomenov, ki se prikazujejo kot negacija današnje nemške družbene stvarnosti in ugotavljanja njihovega pomena v nemškem in evropskem socialno zgodovinskem prostoru.

Vsepovsod po svetu navzoča manipulativnost, ki pritiska na sleherno zavest, jo skuša oblikovati po svojih interesih in ji vsiljuje okrepenele in zaokrožene »vednosti« v obliki ideoloških resnic, postaja že komaj premagljiva ovira kritičnega vrednotenja socialnih in idejnih fenomenov današnjega sveta. Industrija oblikovanja zavesti se v moderni industrijski družbi tako rapidno razvija, uporablja tako domišljene in subtilne metode, da postaja že »ključna instanca moderne družbe« (Hans Magnus Enzensberger).

Naše predstave so dobršen del odvisne od učinkov te industrije zavesti in njenih večkrat težko spoznavnih manipulativnih ambicij. Zaradi tega seveda tudi teh zapiskov ni mogoče vzeti kot do konca domišljene ocene in predvidevanja.

Zelijo pa opozoriti, da je treba kritično spremljati in spoznavati politične in idejne tokove v današnjem svetu. Razmišljanje naj bi ne bilo obremenjeno s predsodki, pač pa čimbolj neodvisno od pritiskov, ki jih povzročajo na splošno zavest sodobna industrija njenega oblikovnja. Najbrž pa je ob koncu umestna ugotovitev, da so naše splošne informacije o dogajanju v svetu precej nezadostne in neredko zapadajo manipulativnim učinkom.

Vlado Vodopivec

REFLEKSIJE

SINTEZE O SVETOVNI UMETNOSTI

Velike sinteze v zgodovini umetnosti niso zelo pogoste, vendar pa tudi niso tako redke, kakor bi se na prvi pogled zdelo. Vsako področje in vsaka doba je lahko predmet osebnega pregleda in obračuna. Ugovori so ob takih poizkusih raznovrstni, predvsem pa je učinkovit naslednji: znanost o vseh področjih, tudi o tako proučenih, kot sta umetnost antike ali umetnost renesanse, je tako napredovala in prinesla toliko novih podatkov in problemov, da je zelo tvegan poizkus dokončnega obračuna in pogleda celo na manjši izsek, kaj šele na večjo celoto. Danes je čas kontrole in analize, drobnega dela specialistov in specialističnih teamov, ne pa velikih prijemov s širokih vidikov, ki so vedno osebni, vedno prizadeti in nujno vedno — v tem je protislovje — v svoji dozevnosti »širini« omejeni, tako da so izsledki izkrivljeni in končna slika samo približna ali celo zmotna.

Osebnost sem drugačnega mnenja, saj je »velika zmota včasih plodnejša od neznatne resnice«, ker odpira dinamične možnosti diskusije in ob sintezi na ploskvi, ki velja v tem trenutku za dokončno in trdno, že kaže naprej in više na drugo raven, ki se bo na osnovi te začasne dokončnosti in iz nje izvirajoče nadaljnje diskusije in analize oblikovala kasneje. Na ramah preteklih težakov in genijev znanosti stojimo v vsaki naslednji generaciji in vedno je naše delo oboje — konec in začetek, žetev in kal.

Druga stvar je seveda *možnost* velike sinteze. Le redki so Winckelmanni, Burckhardti, Dvořáki, Panofskyji. Tudi v manjšem svetu in ob manjših zahtevah je pogostokrat — če ne vselej — lažje prinesiti v žitnico vede vejavnico drobnega zruja, ki se izgubi v množini zbranega gradiva, kot pa pregnesti velikansko kopo nakopičenih dejstev in dati gmoti obliko ter akcente. Zato je razumljiv razmik med teoretično upravičeno zahtevo po sintezi vede hic et nunc in med možnostjo njene faktične uresničitve.

Po drugi poti prihajamo lažje do univerzalnega cilja: s širokopotezno zasnovanimi serijami knjig »zgodovine umetnosti« v enotnem konceptu in redakciji in z osebno svobodo avtorja posameznega sektorja v okviru splošne zasnove. Taka je npr. skoraj brezbrežna serija »Univers des Formes«, ki jo je po »Gla-